

№ 15 (464)
Красавік 2013 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

Нашай з вамі газеце – 10 гадоў!

У нумары:

- **Памяць пра трагедыю: дзень вызвалення вязняў фашысцкіх канцлагераў –** стар. 2
- **Мой род: пошукі звестак пра бацьку –** стар. 5
- **Быў чалавек: ветэран, настаўнік, паэт Павел Махнач –** стар. 6

Вясна. Экскурсіі клічуць!

Фота Веры ПАКІОНСКАЙ

Пяты Фэст экскурсаводаў запрашае!

Арганізатарамі сёлетняга Фэсту выступаюць ГА «Беларускі камітэт ІКАМОС», ГА «Беларуская асацыяцыя экскурсаводаў і гідаў-перакладчыкаў», ГА «Беларускі фонд культуры», краязнаўчы клуб «Дыярыуш» (БДПУ імя Максіма Танка), МГА «Гісторыка», інтэрнэт-партал holiday.by, ініцыятыва «Дотык да Мінска». У гэтым годзе Фэст праводзіцца пры падтрымцы Дэпартамента па турызме Міністэрства спорту і турызму Рэспублікі Беларусь. У якасці кратэйных партнёраў да сёлетняга мерапрыемства далучыліся турыстычныя кампаніі «Greenteam», «Мерцана», «Тандэм Тур».

Ідэйным і натхняльным цэнтрам Фэсту з'яўляецца Мінск, таму менавіта тут за 2 дні пройдзе каля 50 экскурсіяў. Сярод іх ёсць як «старажылы» – экскурсіі, якія ўжо не адзін год няўменна збіраюць аншлагі (напрыклад, экскурсія «Мінск татарскі» Арсэна Сівіцкага), так і навінкі (напрыклад, экскурсія «Вясельны Мінск» Людмілы Скрадаль або «Шарм міжваеннага Мінска» Паўла Махінава і Аляксандры Валодзінай). Вялікую папулярнасць маюць экскурсіі ў храмы.

Ідэя мерапрыемства заключаецца ў тым, каб пазнаёміць жыхароў раёнаў і нават канкрэтных вуліцаў з тымі помнікамі, побач з якімі яны жывуць, але няшмат пра іх ведаюць. Сёлета будучы праведзеныя экскурсіі спецыяльна для жыхароў мінскіх мікрараёнаў Зялёны Луг, Вяснянка, вуліцы Інтэрнацыянальнай, Каст-

18 красавіка ва ўсім свеце па ініцыятыве ЮНЕСКА ўжо 30-ы раз будзе адзначацца Міжнародны дзень помнікаў і гістарычных мясцінаў. Традыцыйна Беларусь адзначае гэтыя свята на-асабліваму – Фэстам экскурсаводаў.

20 і 21 красавіка адбудзецца Фэст экскурсаводаў пяты (юбілейны!) раз па ўсёй краіне (і нават за яе межамі). Чакаюцца шэраг бясплатных экскурсіяў, што будуць праводзіцца як прафесіяналамі, так і аматарамі.

рычніцкай плошчы і раёна Кальварыі. У першую чаргу, на думку арганізатараў, неабходна наведаць менавіта такія экскурсіі, якія пройдуць паблізу ад месца жыхарства. Любоў да гісторыі пачынаецца з любові да свайго раёна.

Экскурсіі для людзей з абмежаванымі магчымасцямі

Вялікім праектам сёлетняга Фэсту стане сацыяльны накірунак: у Мінску адбудуцца экскурсіі для людзей з пару-

шэннямі зроку (праект «Дотык да Мінска»), слыху і інвалідаў-калясачнікаў. 28 красавіка пройдзе круглы стол па праблемах экскурсійнага абслугоўвання людзей з абмежаванымі магчымасцямі (пра яго «КГ» паведамляла ў № 14). Удзел у ім возьмуць прадстаўнікі гарадскіх уладаў, Міністэрства спорту і турызму, Нацыянальнае агенцтва па турызме, грамадскія арганізацыі. Спадзяемся, што гэты праект будзе жыць ды актыўна развівацца і па-за межамі Фэсту.

Веласіпедныя экскурсіі

Павялічылася колькасць велаэкскурсіяў. Для прыхільнікаў актыўнага адпачынку яны пройдуць у Мінску, Заслаўі, Брэсце і Давыд-Гарадку.

Праект партала holiday.by «Экскурсаводы і краязнаўцы Беларусі» адзначаць адмысловым прызам аўтара той экскурсіі, якая найбольш спадабаецца турыстычнаму парталу.

Назва экскурсіі	Экскурсавод	Дата, час і месца пачатку	Дадатковая інфармацыя
Па мясцінах Чапскага	Раман Абрамчук	20.04, 11.30 На стаянцы каля казіно «Белая вежа»	
Заслаўе	Турыстычнае прадпрыемства «Зялёная каманда» greenteam.by Велаэкскурсавод – Васіль Грынь	20.04, 14.00 Каля Замэчка. Навігацыйныя кардынаты – N53°59.736' E027°16.647'	Працягласць 3 гадзіны, Адлегласць – каля 15 км
Вяснянка	Ганна Мурашка	21.04, 12.00 Вул. М. Багдановіча, на веладарожцы каля моста	

Экскурсіі на замежных мовах

Асобна ў Мінску варта адзначыць экскурсіі, што пройдуць на англійскай, нямецкай, сербскай, польскай і іспанскай мовах для замежных гасцей сталіцы. А некаторыя сталічныя экскурсіі набудуць элементы тэатралізацыі дзякуючы ўдзелу народнага літаратурнага тэатра «Жывое слова» (БДПУ імя Максіма Танка).

Назва экскурсіі	Экскурсавод	Дата, час і месца пачатку
Das Herz von Minsk – unser Freiheitsplatz (на нямецкай мове)	Аіда Русовіч	20.04, 12.00 Каля шкляной піраміды на пл. Свабоды
Mińsk niekresowy (на польскай мове)	Раман Абрамчук	20.04, 16.00 Каля будынка міжнародных чыгуначных касаў, вул. Бабруйскай, 4
Trg Slobode: šetnja kroz vekove (на сербскай мове)	Алена Кітаева	20.04, 16.30 Аглядная пляцоўка на пл. Свабоды
Minsk, la Ciudad Alta a través del tiempo (на іспанскай мове)	Ганна Ніканчук	21.04, 12.00 Каля Рэспубліканскага цэнтра фізічнай адукацыі і спорту, пр. Пераможкаў, 2
The Upper Town of Minsk (на англійскай мове)	Ганна Станіслаўка	21.04 15.00 Каля ратушы

Экскурсіі ў рэгіёнах

Не адстаюць сёлета ад сталіцы і рэгіёны. Бясплатныя экскурсіі ў межах Фэсту пройдуць у кожным абласным цэнтры, іншых гарадах і мястэчках: Полацк, Крычаў, Любань, Крупкі, Маладзечна, Барысаў, Браслаў, Астравец, Ліда, Орша, Глыбокае і іншыя. Усяго каля 30-і гарадоў і больш за 50 экскурсіяў!
(Працяг тэмы глядзіце на стар. 3)

Арганізатары запрашаюць усіх на Фэст і віншуюць з Міжнародным днём помнікаў і гістарычных мясцінаў!

Кантакты з аргкамітэтам: галоўны каардынатар Цімох Акудовіч (+375 29 557 11 24); каардынатар па Мінску Валянціна Кароткіна (+375 29 896 97 85); каардынатар па рэгіёнах Яўгенія Быц (+375 33 341 36 12); каардынатар экскурсіяў для людзей з абмежаванымі магчымасцямі Людміла Скрадаль (+375 25 916 05 94); сайт акцыі – fest.icomos.by.

«Я пакіну вам сваю любоў»

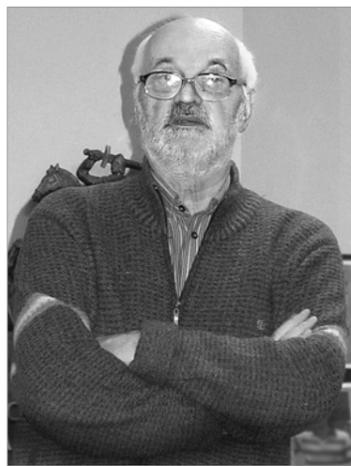
Вечарына памяці з такой назваю, прымеркаваная да 30-х угодкаў з дня смерці паэтки Ларысы Геніюш, адбылася ў Мінску 7 красавіка. Успамінамі пра сустрэчы з ёю падзяліліся мастакі Мікола Купава і Аляксей Марачкін, пра сваё ўспрыняцце асобы паэтки распавёў навуковец Леанід Акаловіч. Своеасаблівым эпіграфам да імпрэзы сталі радкі аднаго з вершаў Л. Геніюш:

*Як жыць, дык жыць
для Беларусі,
А без яе – зусім не жыць!*
Арганізатары вечарыны
Алесь Мазанік і Валерыя Чарна-

морцава са шкадаваннем зазначылі, што яшчэ некалькі гадоў таму людзей, якія асабіста ведалі Л. Геніюш, было болей. Сёння ўжо хтосьці з іх пайшоў з жыцця; і тым большую каштоўнасць маюць расповеды, што прагучалі пад час імпрэзы. Да прыкладу, успамінамі пра сваё знаёмства з Л. Геніюш падзяліўся М. Купава. А. Марачкін раскажаў, як аднойчы ён запрасіў паэтку ў сваю майстэрню і, пакуль ішла размова, маляваў яе партрэт. «Ларыса Геніюш для нас усіх з'яўляецца прыкладам адданасці Беларусі, яе варта кананізаваць як святую пакутніцу, – мяркуе мастак. – Я шчаслівы, што далучыўся да яе агенчыка, які сагравае ўсіх нас і дагэтуль», – падсумаваў ён.

В. Чарнаморцава адзначыла, што хоць Ларыса Антонаўна і пайшла з жыцця трыццаць гадоў таму, яна назаўсёды застаецца з тымі, хто шануе яе памяць. Паэтка, пакуль жыла, натхняла і іншых жыць па-Божаю, а пайшоўшы з жыцця, напэўна, стала нябеснай заступніцай Беларусі.

Наведнікі вечарыны ўбачылі ўрывак з дакументальнага фільма «Няскораная», а песні на вершы паэтки ў выкананні Алеся Ляся, Алесі Сівохі-

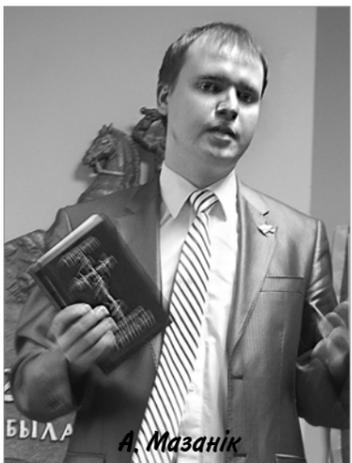
А. Марачкін

най, Таццяны Грыневіч-Матафонавай і Алеся Чаркашына не пакінулі абыякавымі нікога. Хто ніхто нават падпяваў выканаўцам.

Своеасаблівы вынік імпрэзы падвёў А. Лось, выказаўшы ўпэўненасць, што яшчэ не адно пакаленне беларусаў будзе адкрываць для сябе Л. Геніюш і яе творчасць і дзякуючы гэтаму адкрыццю шмат хто пачне па-іншаму глядзець на свет.

Але Л. Геніюш – толькі адна з тых людзей, каго нам варта памятаць. Напрыканцы вечарыны В. Чарнаморцава расказала прысутным пра кампанію «Пакаяненне», каардынатарам якой яна з'яўляецца. Удзельнікі кампаніі збіраюць успаміны былых вязняў ГУЛАГу. А цяпер, акрамя гэтага, вядзецца праца па стварэнні віртуальнага музея савецкіх рэпрэсіяў у Беларусі. Неабыякавыя людзі робяць усё магчымае, каб гэтыя старонкі гісторыі не былі забытыя і нашымі сучаснікамі, і нашчадкамі. Магчыма, тады за Беларусь не трэба будзе паміраць, сядзець у турме, станавіцца ахвярай рэжыму – для Беларусі можна будзе проста жыць.

Ніна КАЗЛЕНА
Фота айтара

А. Мазанік

А. Лось

На тым тыдні

✓ **11 красавіка** ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адбыўся круглы стол, прысвечаны 20-годдзю з дня выхаду ў свет першага нумара «Беларускага гістарычнага часопіса».

За гады свайго існавання часопіс выпусціў 164 нумары агульным тыражом каля 400 000 экзэмпляраў. Тут друкуюцца навуковыя, навукова-папулярныя, метыдычныя матэрыялы па гісторыі Беларусі і ўсеагульнай гісторыі. Часопіс уключаны ў Пералік навуковых выданняў Рэспублікі Беларусь для апублікавання вынікаў дысертацыйных даследаванняў. У ім друкаваліся артыкулы даследчыкаў больш чым з 20 краінаў свету.

✓ **12 красавіка** ў Нацыянальным цэнтры мастацкай творчасці дзяцей і моладзі Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь адзначыў **50-гадовы юбілей заслужаны аматарскі калектыў Рэспублікі Беларусь ансамбль песні і танца «Зорачка»**. У імпрэзе прынялі ўдзел сабрый ансамбля – фальклорныя калектывы з Нідэрландаў, Малдовы і Беларусі.

✓ **12 красавіка** ў Нясвіжскім палацавым ансамблі адкрылі выстаўку «**Книжное наследие Радзивилов**». 90 рэдкіх кніг з княжацкай бібліятэкі на некаторы час вярнуліся ў сцены былой рэзідэнцыі «некаранаваных каралёў». Праект арганізаваны сумесна з Цэнтральнай навуковай бібліятэкай імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі і Нацыянальнай бібліятэкай Беларусі. Пад час адкрыцця адбылася прэзентацыя каталога «Библиотека Радзивилов Несвижской ординации XVII в.».

✓ **12 красавіка** ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча адбылася **другая імпрэза культурна-адукацыйнага праекта «Рэлікт»**, на якой быў прадстаўлены зборнік вершаў «Вянок» Максіма Багдановіча, што пабачыў свет 100 гадоў таму.

У межах праекта «Рэлікт» цягам года адбудзецца шэраг прэзентацыйных мерапрыемстваў, якія дапамогуць пазнаёміцца са скарбамі Літаратурнага музея Максіма Багдановіча. Сачыце за абвесткамі!

Каб моладзь ведала праўду пра вайну

11 красавіка – Міжнародны дзень вызвалення вязняў фашысцкіх канцлагераў

Тысячы ўраджэнцаў Жлобінскага раёна ў гады Вялікай Айчыннай вайны прайшлі праз пекла фашысцкіх канцлагераў. Многія з іх загінулі, а тыя, хто выжыў, і сёння, нягледзячы на свой узрост, працягваюць сустрэкацца з моладдзю, каб данесці да новага пакалення ўсю праўду аб нямецка-фашысцкім акупацыйным рэжыме, раскажаць аб тых нечалавечых выпрабаваннях, якія даялося выцярпець мірнаму насельніцтву.

Месцам такіх пастаянных сустрэчаў стала жлобінская сярэдняя школа № 11, дзе вось ужо 19 гадоў дзейнічае музей «Дзеці вайны». Аснову яго склалі матэрыялы (асабістыя рэчы, успаміны), перададзеныя сюды былымі непаўналетнімі вязнямі канцлагера «Азарычы» (знаходзіўся на тэрыторыі Калінкавіцкага раёна).

Шмат пасадзейнічалі стварэнню музея, якому ў Беларусі няма аналагаў, старшыня Жлобінскай арганізацыі грамадскага аб'яднання «Беларуская асацыяцыя былых непаўналетніх вязняў фашызму» Яўгенія Краўчук (на здымку першая злева), актывістка арганізацыі Тамара Лавецкая (другая справа). Напярэдадні Міжнароднага дня вызвалення вязняў фашысцкіх канцлагераў яны зноў пабывалі тут і сустрэліся з вучнямі школы.

Даведка. Жлобінская арганізацыя грамадскага аб'яднання «Беларуская асацыяцыя былых непаўналетніх вязняў фашызму» створаная ў 1999 годзе. Тады яна аб'ядноўвала каля 3 700 чалавек, сёння з іх у жывых засталася каля 400.

Мікалай ШУКАНАЎ, супрацоўнік жлобінскай газеты «Новы дзень», краязнаўца

Фота Мікалая СЕМЯНЦА

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

Ф.СП-1

АБАНЕМЕНТ на газету 63320
(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета Колькасць камплектаў

на 20 _ год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Куды _____ (паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____ (прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ КАРТКА на газету 63320
(індэкс выдання)

Крайзнаўчая газета

Кошт	падпіскі _____ руб.	Колькасць камплектаў
	пераад-расоўкі _____ руб.	

на 20 _ год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Куды _____ (паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____ (прозвішча, ініцыялы)

Індэкс 63320
15 850 руб.
47 550 руб.
95 100 руб.

Індывідуальная падпіска
1 месяц
3 месяца
6 месяцаў

Падпіска можна з любога месяца!

Нагадаем, што некаторыя экскурсіі ў рэгіёнах адбыліся 18 і 19 красавіка: Гродна, Полацк, Слонім, Магілёў і інш. Але ва ўсіх ахвочых яшчэ ёсць шанец патрапіць на бясплатныя экскурсіі як у сталіцы, так і ў іншых гарадах і мястэчках.

Вучэбныя экскурсіі – экскурсіі, падрыхтаваныя не прафесійнымі экскурсаводамі ці гісторыкамі, а тымі, хто толькі вучыцца імі быць. Але гэта не падстава іх прапусціць. Моладзі ёсць што расказаць і паказаць.

Дзіцячыя экскурсіі па Мінску

Назва экскурсіі	Экскурсавод	Дата, час і месца пачатку	Дадатковая інфармацыя
«А ты даўно заходзіў у бібліятэку?» Вандроўка з элементамі квэстгульні для дзяцей і іх бацькоў	Супрацоўнік бібліятэкі	20.04, 11.00 Цэнтральная дзіцячая бібліятэка імя М. Астроўскага, пр. Газеты «Праўда», 20	Падрабязная інфармацыя па тэлефоне: +375 29 772 13 91 (Вікторыя)
Казачная Лошыца (для дзяцей 6–9 гадоў)	Таццяна Гайдук	21.04, 12.00 Месца пачатку будзе паведамленае пры запісе	Запіс па тэлефоне: +375 29 779 85 15 (Марыя)
Добрыя сказкі старога горада	Аляксандр Нялюбаў	21.04, 14.00 Месца пачатку будзе паведамленае пры запісе	Запіс па тэлефоне: +375 29 308 80 45 (Аляксандр)

Экскурсіі па храмах 20 сакавіка

Назва экскурсіі	Экскурсавод	Дата, час і месца пачатку	Дадатковая інфармацыя
Касцёл Святога Сымона і Святой Алены	Прадстаўнік касцёла	Інфармацыя пра пачатак экскурсіі будзе паведамляцца пад час запісу	Запіс па тэлефоне: +375 44 585 99 05 (Марына)
Кафедральны сабор Святога Духа	Прадстаўнік царквы		Запіс па тэлефоне: +375 29 898 40 81 (Юлія)
Царква Святога Аляксандра Неўскага	Прадстаўнік царквы		Запіс па тэлефоне: +375 29 863 21 50 (Таццяна)
Свята-Елізавецкія жаночы манастыр	Прадстаўнік манастыра		Запіс па тэлефоне: +375 29 705 60 81 (Лілія)
Царква Святых апосталаў Пятра і Паўла	Прадстаўнік царквы		Запіс па тэлефоне: +375 29 770 82 60 (Таццяна)
Сабор Усіх Святых	Прадстаўнік царквы		Запіс па тэлефоне: +375 29 112 27 93 (Дзіяна)
Царква Святой Марыі Магдалены	Прадстаўнік царквы		Запіс па тэлефоне: +375 29 762 48 11 (Андрэй)
Марыінскі кафедральны сабор	Прадстаўнік касцёла		Запіс па тэлефоне: +375 29 387 60 95 (Ганна)
Храмавы комплекс памяці ахвяраў Чарнобыльскай катастрофы, царква ў гонар іконы «Маці Божая ўсіх гаротных Радасць»	Прадстаўнік царквы		Запіс па тэлефоне: +375 29 214 75 80 (Яўгенія)

Спіс экскурсіў у рэгіёнах

Горад/рэгіён	Назва экскурсіі	Дата, час, месца пачатку	Экскурсавод
Віцебская вобласць			
Віцебск	Віцебск Марка Шагала	20.04, 12.00 Аглядная пляцоўка каля Успенскай царквы	Алена Арцёмава
	Віцебская гісторыя ў фармаце эстафеты	21.04, 15.00 Каля помніка Аляксандру Пушкіну	Уладзімір Булаўскі
Браслаў	Ад сейміка да староства	20.04, 11.00 Замкавая гара	Галляш Сялява, Ганна Базарэвіч
Глыбокае	Яно маё – Глыбокае! І блізкае і далёкае	20.04, 15.00 Алея слаўтасцяў, каля бюста Язэпа Корсака	Юры Калбасіч
Орша	«Оршанская старіна»	21.04, 13.00 Уваход у касцёл Св. Язэпа	Юлія Калодкіна
Гродзенская вобласць			
Гродна	На крок ад заўтра: падзеі верасня 1939 года ў гісторыі Гродна.	20.04, 13.00 Каля мемарыяльнага знака Р. Гарнавых (Стары мост)	Ігар Ламека
	3 гісторыі гродзенскай чыгункі	20.04, 15.00 Каля воданепарных вежаў Кася і Бася (вул. Свардлова)	Экскурсія ад турфірмы «Мерцана» mercana.by
	Пярліна беларускай архітэктуры – Каложская царква і Св. Глеба, Каложскі парк	20.04, 16.00 Каля царквы Св. Барыса і Св. Глеба, Каложскі парк	Прадстаўнік царквы
	Гародня маргінальная ў пачатку XX ст.	20.04, 18.00 Каля Драмтэатра	Сяргей Раманаў
	Экскурсія па Свята-Уладзімірскай царкве	21.04, 12.00 Вул. Перамогі, 5	Прадстаўнік царквы
	Вандроўка па занёманскім фарштаце	21.04, 13.15 Каля ўвахода ў Францыскаўскі касцёл на вул. Агародная	Таццяна Касатая
	Гродзенскія шляхамі В.Быкава	21.04, 14.30 Каля помніка В.Д. Скалаўскаму, вул. Савецкая, 6	Ігар Ламека
	3 гісторыі грэка-каталіцкай царквы ў Гродне	21.04, 16.00 Вул. Гараднічанская, 32	Прадстаўнік касцёла
	Кінатэатральная Гародня	21.04, 18.00 Каля Драмтэатра	Экскурсія ад турфірмы «Мерцана» mercana.by
Ліда	Горад Гедзіміна	21 красавіка, 11.00, гасцініца «Ліда»	Алена Барыс
Навагрудак	Архітэктурны воблік Навагрудка: тыповасць і ўнікальнасць	20.04, 11.30 Музей Адама Міцкевіча	Мікалай Гайба
Брэсцкая вобласць			
Брэст	Што захавала вуліца Савецкая?	20.04, 13.00 Свята-Мікалаеўская Брацкая царква (вул. Савецкая)	Вольга Малафеева
	Берасце ў вобразе XIX стагоддзя	20.04, 15.00 Галоўпаштamt (пр. Машэрава)	Кацярына Гінак
	Старадаўні Брэст на старонках сямейных фотаальбомаў	21.04, 10.00 Помнік Адаму Міцкевічу	Таццяна Мухароўская
	Велаякскурсія па Брэсцкай крэпасці і фортах	21.04, 10.30 Стаянка каля Брэсцкай крэпасці	Андрэй Кухарчык
	Трышыньскія могілкі Брэста	21.04, 12.00 Уваход на могілкі	Мікалай Мікалаевіч Уласюк
Пінск	Па гістарычным цэнтры сталіцы Палесся	20.04, 12.00 Перад калегіумам (пл. Леніна)	

Спіс экскурсіў па Мінску 21 сакавіка

Назва экскурсіі	Экскурсавод	Дата, час і месца пачатку	Дадатковая інфармацыя
Мінск у 1812 годзе	Сцяпан Лютых	10.00 Аглядная пляцоўка на пл. Свабоды	
Па Верхнім горадзе	Уладзімір Мікалаевіч Дзянісаў	10.00 Каля ўвахода ў Марыінскі кафедральны сабор	
Ракаўскае прадмесце	Сяргей Харэўскі	10.00 Каля царквы Святых апосталаў Пятра і Паўла	
Трасцянец	Сяргей Яўгенавіч Новікаў	10.00 На аўтобусным прыпынку «Ст. м. Магілёўская» на Партызанскім праспекце ў бок выезду з горада	Працягласць экскурсіі 3 гадзіны
Мінскія млыны: па слядах легендарнага Менеска	Яўген Казанцаў	10.00 Каля ўвахода ў рэстаран «Журавінка»	Вучэбная экскурсія
Зялёны Луг	Аляксей Галіч	12.00 Каля царквы Уваскрэсення Хрыстова, вул. Гамарніка, 29	
Плошча дворцов і фантанов (Октябрьская плошча)	Таццяна Васьковіч	12.00 Ад знака «Пачатак дарог Беларусі» на Кастрычніцкай плошчы	
Едінства літаратуры і жывопісы: Адам Міцкевіч і Валентый Ваньковіч – переплетение судеб	Елізавета Андрэйчанка	12.00 Сквер Адама Міцкевіча, каля помніка	
Вяснянка	Сяргук Герасімовіч	12.00 Аўтобусны прыпынак «Радужная»	
От Губернаторскага сада до Круглой плошчады	Анастасія Сакалова	12.00 Каля галоўнага ўвахода ў Цэнтральны дзіцячы парк імя М. Горкага	Вучэбная экскурсія
Мінскія гімназісты 100 гадоў таму	Алена Арцёмава	14.00 Каля Дома афіцэраў	Вучэбная экскурсія
Светопись: дзяцінства мінскай фатаграфіі	Марыя Страхалет	14.00 Каля ратушы	Вучэбная экскурсія
Мінск Станіслава Манюшкі	Алесь Белы	14.00 Месца пачатку будзе паведамленае пры запісе	Запіс па тэлефоне: +375 29 871 69 97 (Павел)
Плошча Независимости	Марыя Філімонава	14.00 Каля ўвахода ў педуниверсітэт	
Мінск Максіма Багдановіча: апошняе спатканне з горадам	Ірына Шорац	14.00 Аглядная пляцоўка на пл. Свабоды	Ускладанне кветак да помніка М. Багдановіча
Мінск татарскі	Арсэн Сівіцкі	16.00 Каля ўвахода ў гасцініцу «Юбілейная»	
Мінская Кальварыя	Павел Дзюсекаў	16.00 Каля брамы Кальварыйскіх могілак	
Археалагічныя помнікі Мінска: Сухараўскія курганы	Алесь Вашанаў	16.00 Аўтобусны прыпынак «Янкоўскага» (перасячэнне вул. Янкоўскага і Гарэцкага)	
Парк валуноў: сакральная традыцыя ў камні	Зміцер Скварчэўскі	16.00 Аўтобусны прыпынак «Музей валуноў»	
Охотники за минскими огнями	Ліяна Чконія	16.00 Аглядная пляцоўка на пл. Свабоды	Вучэбная экскурсія
Менск гандлёвы	Валянціна Кароткіна	16.00 Каля ўвахода ў Беларускі цэнтр моды, пр. Пераможцаў, 1	

Горад/рэгіён	Назва экскурсіі	Дата, час, месца пачатку	Экскурсавод
Гомельская вобласць			
Гомель	«Апошняе экскурсія па вуліцы Валатоўскай»	20.04, 13.00 На рагу вуліцаў Пушкіна і Валатоўскай	Яўген Малаікаў
	Гісторыя Гомеля ад самых старажытных часоў да сучаснасці	21.04, 12.00 Уваход у парк імя Луначарскага	Яўген Меркіс
Мінская вобласць			
Барысаў	Старадаўні Барысаў	20.04, 14.00 Каля 1-й паліклінікі насупраць касцёла	Міхаіл Альфрэдавіч Мацельскі
Ілля (Вілейскі раён)	Вілейшчына літаратурная	20.04, 11.00 Ільянская сярэдняя школа	Супрацоўнікі музея
Каралішчавічы	Шляхецкі маёнтак пана Прушынскага	20.04, 14.20 На аўтастанцыі Аўтазаводская	Таццяна Гайдук
Крупкі	Невядомыя старонкі гісторыі Крупак	21.04, 12.00 Каля помніка У. Каваленку	Андрэй Аляхновіч
Лагойск	Лагойск археалагічны	21.04, 10.00 Каля райвыканкама	Настасся Краснова
Любань	Следы за Паўлам Шпілеўскім	20.04, 11.00 Краязнаўчы музей, вул. Калініна, 2	Супрацоўнікі музея
Маладзечна	Архітэктурная спадчына Другой Рэчы Паспалітай у Маладзечне	20.04, 14.00 Каля Драмтэатра	Уладзімір Садоўскі
	Гісторыя і сучаснасць Маладзечна (экскурсія для дзяцей 6–8 гадоў)	20.04, 11.30 Цэнтральная плошча	Жана Вітальеўна Дудчанка
Нясвіж	Патаемны Нясвіж: чаго не паказваюць турыстам	20.04, 13.00 Перад ратушай	Віталь Быль
	«Лэхаім, Нісавіч!» Вандроўка па яўрэйскім Нясвіжы	21.04, 13.00 Перад ратушай	Віталь Быль
Прылукі	У гасці да Чапскіх	21.04, 11.00 Брама парку	Элеанора Мікалаеўна Бабук
Мінск – Сёмкаў Гарадок – Сёмкава (аўтобусная экскурсія)	«Ва ўладанні мінскага ваяводы... Сёмкава»	21.04, 10.00 Удзел у вандроўцы – па выніках віктарыны на сайце www.holiday.by/blog/1519	Павел Каралёў
Слуцк	Старажытны горад на Слуцкім (з навед. Краязн. музея)	20.04, 11.00 Слуцкі краязнаўчы музей, вул. Леніна, 171	Супрацоўнікі музея
	Старажытны горад на Слуцкім (з навед. галерэі мастацтва)	21.04, 11.00 Галерэя мастацтва, вул. Капыльская, 2	Супрацоўнікі музея
Магілёўская вобласць			
Горкі	Горкі: мінулае ў сучасным	21.04, 13.00 Уваход у чыгуначны вакзал	Аляксандра Пералайка
Крычаў	Крычаў: старонкі забытай гісторыі	21.04, 13.00 Дом культуры	Аляксандр Крыжэвіч – каардынатар
Экскурсія за мяжой			
Вільня	Старажытная Вільня	20.04, 11.00 Каля старога Арсенала	Валянцін Стэх Тэлефон для даведак: +370 670 152 97 (Дзяніс)

Міхаіл Кахановіч:

Лёс інтэлігента

(Заканчэнне. Пачатак у № 14)

Пад час нямецкай акупацыі Беларусі летам 1918 г. М. Кахановіч вярнуўся ў Вільню, дзе наладзіў трывалыя стасункі з мясцовым беларускім асяроддзем. Актыўна ўключыўся ў грамадска-палітычнае жыццё, стаўшы сябрам Віленскай беларускай рады. У чэрвені 1919 г. ён разам з іншымі вядомымі дзеячамі арганізаваў беларускі з'езд Віленшчыны і Гродзеншчыны, на якім выступаў з дакладам аб стане і неадкладных задачах беларускай асветы. Па выніках даклада была прынятая рэзалюцыя аб арганізацыі настаўніцкіх курсаў у Вільні і Гродне, на якіх павінны былі рыхтаваць педагогічныя кадры для беларускіх школаў (на віленскіх курсах, напрыклад, навучалася больш за 70 будучых настаўнікаў). На з'ездзе М. Кахановіч быў абраны віцэ-старшынёй Цэнтральнай беларускай рады Віленшчыны і Гродзеншчыны – палітычнага цэнтра беларускага нацыянальнага руху ў заходняй частцы Беларусі, акупаванай на той час польскім войскам.

Польская адміністрацыя, якая прыйшла на беларускія землі ўслед за немцамі, не жадала падтрымліваць памкненні беларусаў да самастойнага жыцця. Пачаўся наступ на беларускія грамадска-культурныя арганізацыі, закрываліся нацыянальныя школы, актыўныя дзеячы падвяргаліся пераследу. У гэтыя смутныя для Беларусі часы М. Кахановіч не пакідаў прастору грамадска-палітычнай дзейнасці. У складзе розных дэлегацыяў ён сустракаўся з польскімі і літоўскімі палітыкамі, апісваў жудасны стан беларускай асветы на акупаваных землях; ездзіў нават у Брусель на польска-літоўскія перамовы, дзе выступаў ад імя віленскіх беларусаў. М. Кахановіч пастаянна друкаваўся на старонках тагачаснага беларускага друку («Беларускае жыццё», «Беларускія ведамасці», «Наша думка»), закранаючы пытанні палітыкі і аду-

кацыі. Міхаіл Сілуянавіч стаяў ля вытокаў утварэння Таварыства беларускай школы – найбольш уплывовай культурна-асветніцкай арганізацыі ў Заходняй Беларусі. Яго подпіс на статуце Таварыства ішоў другім пасля подпісу настаўніка А. Дмахоўскага.

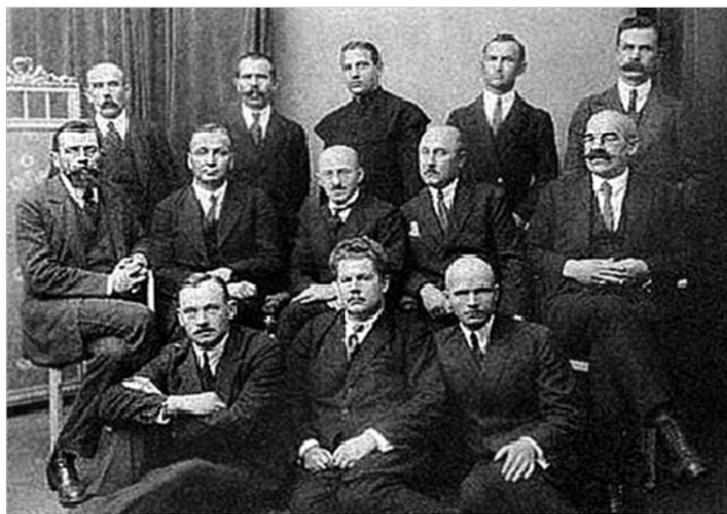
Аднак найбольш важнай ды цяжкай справаю ў жыцці М. Кахановіча можна лічыць арганізацыю Віленскай беларускай гімназіі. Сама ідэя стварыць у шматнацыянальнай Вільні сярэдняю навучальную ўстанову для беларусаў належала ветэрану беларускага руху – Івану Луцкевічу. Ён з прычыны дрэннага здароўя не мог ажыццявіць сваю задумку. Неабходна было знайсці добрага арганізатара і таленавітага педагога. Выбар паў на М. Кахановіча, які быў прызначаны дырэктарам будучай гімназіі.

Арганізацыя гімназіі ў пасляваеннай Вільні, разбуранай частымі зменамі ўлады, не была простаю. Першапачаткова неабходна было знайсці будынак для гімназічных класаў. У гэтым М. Кахановічу дапамагло праваслаўнае духавенства, якое перадало ў карыстанне гімназіі вядомыя Базыліянскія муры, дзе да Першай сусветнай вайны размяшчалася духоўная семінарыя. Аднак пад час нямецкай акупацыі памяшканні семінарыі былі разрабаваны. Засталося толькі некалькі сталаў, лаваў і крэслаў, што адразу пайшлі на абсталяванне класных пакояў. «Не было ні кавалка дрэва для апалу будынка і не было ні капейкі грошай купіць іх...» – прыгадваў пасля М. Кахановіч.

У такіх цяжкіх умовах Міхаіл Сілуянавіч пачаў фармаваць педагогічны калектыў гімназіі і арганізоўваць навучальны працэс. Але адразу ж ён сутыкнуўся са значнымі цяжкасцямі: не хапала падрыхтаваных настаўнікаў, якія б добра ведалі беларускую тэрміналогію, многія вучні, асабліва яўрэйскага паходжання, яшчэ не маглі прывыкнуць да выкладання прад-

метаў па-беларуску і адчувалася адсутнасць падручнікаў на беларускай мове, пераважна па прыродазнаўчых дысцыплінах. Прымаючы пад увагу гэтыя акалічнасці, М. Кахановіч паставіў пачаць выкладанне прадметаў па-беларуску толькі ў малодшых класах; у старшых класах па-беларуску пачалі выкладацца толькі беларуская мова, літаратура, гісторыя і геаграфія Беларусі.

Намаганні дырэктара ў гімназію быў запрошаны шэраг беларускіх інтэлектуалаў. Так, родную мову і літаратуру ў гімназіі выкладалі вядомы пісьмен-

Беларускі польскі клуб у польскім парламенце. У другім радзе другі злева М. Кахановіч

нікі і публіцысты М. Гарэцкі, А. Луцкевіч, матэматыку – адзін з лідараў беларускага нацыянальнага руху С. Рак-Міхайлоўскі, фізіку – інжынер А. Неканда-Трэпка, гісторыю – сам дырэктар гімназіі. З такім падборам кадраў навучальны працэс паступова палепшыўся. Як успамінаў М. Кахановіч, аднойчы на ўрок беларускай мовы, які праводзіў М. Гарэцкі, зазірнулі польскія школьныя інспектары. Яны ўважліва сачылі за ходам заняткаў, а потым адзін з іх падшоў да М. Кахановіча і выгукнуў: «Ніколі не думай, пан дырэктар, што беларускую мову можна так выкладаць... Віншую пана з такім педагогам!»

Нягледзячы на розныя перашкоды з боку польскіх уладаў, праз некаторы час Віленская беларуская гімназія стала адной з лепшых сярэдніх навучальных устаноў у Вільні. У 1921 г. у гімназіі навучалася прыкладна 340 вучняў, большасць з якіх складалі беларусы. Беларускамі арганізацыямі была зробленая значная праца па падтрымцы гімназіі і забеспячэнні навучальнага працэсу неабходнымі падручнікамі і дапаможнікамі. Таму ўжо ў 1922 г. трэці выпуск гімназіі здаваў усе навучальныя дысцыпліны выключна на беларускай мове.

У гэтым жа 1922 г. М. Кахановіч пакінуў пасаду дырэктара, каб зноў вярнуцца да грамадска-палітычнай працы. У гэты час у Польшчы адбывалася выбарчая кампанія ў парламент. І беларускія арганізацыі Заходняй Беларусі вырашылі вылучыць сваіх дэпутатаў. У Навагрудскай акрузе змагацца ад імя беларусаў за пасольскае (дэпутацкае) крэсла ў польскім сейме – ніжняй палатцы парламента – было даручана М. Кахановічу. Ён сумленна ўзяўся за свой абавязак, выступаў на шматлікіх мітынгх, дзе апісваў цяжкі стан беларусаў і беларускай культуры пад уладаю Польшчы. Аўтарытэт М. Кахановіча як першага дырэктара Віленскай беларускай гімназіі і вядомага

толькі пытанні беларускага школьніцтва, але звяртаў вялікую ўвагу на праблемы праваслаўнай царквы. Тагачасныя польскія ўлады негатыўна ставіліся да праваслаўнага духавенства, закрывалі многія праваслаўныя храмы альбо перадавалі іх касцёлу. М. Кахановіч актыўна ўзнімаў у сейме праблемы праваслаўных беларусаў у Польшчы і патрабаваў захадаў дзеля іх вырашэння. Так, напрыклад, ён абараняў Жыровіцкі Успенскі манастыр ад нападаў польскіх уладаў і католікаў, якія адабралі ад манастыра землі, ласы і будынкі. Па гэтай справе М. Кахановіч сустракаўся з чыноўнікамі польскага Міністэрства асветы і рэлігійных веравызнанняў ды нават сам вызджаў у Жыровічы, дзе выступаў на шматлюдных мітынгх.

Неабходна адзначыць і яшчэ адзін малавядомы факт з жыцця М. Кахановіча. У 1924 г. ён разам з беларускім царкоўным дзеячам В. Багдановічам і протаіерэем Лукой Голадам арганізавалі ў Вільні царкоўную абшчыну пры капліцы Св. Кацярыны. Гэта была адзіная праваслаўная абшчына ў Польшчы, якая не падпарадкавалася ўтворанай у 1922 г. Польскай аўтакефальнай праваслаўнай царкве і захавала кананічнае адзінства з Маскоўскім патрыярхатам.

У 1925 г. М. Кахановіч па ўласным жаданні адмовіўся ад дэпутацкага мандата (паводле ўспамінаў беларускага дэпутата В. Рагулі, прычынай гэтага было злоўжыванне алкаголем). З дапамогай беларускіх дзеячаў і савецкіх агентаў ён праз Гданьск перабраўся ў БССР. У Мінску працаваў у рэдакцыях газет «Савецкая Беларусь», «Савецкае будаўніцтва», пераклаў на беларускую мову творы рускіх пісьменнікаў і гісторыкаў З. Оськіна, В. Владко, П. Кушнера, Я. Захера і інш. Аднак на рубяжы 1920–1930-х гг. у савецкай Беларусі пачыналася ўжо трывожныя часы для інтэлігенцыі: ажыццяўляліся напады на так званых «нацыянал-дэмакратаў», згортваліся ранейшыя працэсы беларусізацыі. Набіраў моц махавік сталінскіх рэпрэсіяў. У лік ахвяраў трапіў і М. Кахановіч. У жніўні 1933 г. ён быў арыштаваны ДПУ БССР па сфабрыкаванай справе «Беларускага нацыянальнага цэнтра» і прыгавораны да вышэйшай меры пакарання. Прыгавор быў выкананы 17 мая 1934 г.

Біяграфія М. Кахановіча яшчэ чакае свайго грунтоўнага даследчыка. Аднак вядомыя біяграфічныя звесткі ўжо даволі змястоўна паказваюць, наколькі цікавым, цяжкім і насычаным было жыццё гэтага чалавека. Асабліва хацелася б, каб на лёс Міхаіла Сілуянавіча звярнулі ўвагу сённяшнія беларускія настаўнікі, якія шмат у чым з'яўляюцца нашчадкамі працы мінімальных пакаленняў беларускіх педагогаў. Дзейнасць такіх рупліўцаў і патрыётаў, як М. Кахановіч, вартая памяці сучаснага пакалення беларусаў.

Аляксандр ГОРНЫ, г. Гродна

Сёлета на Мазыршчыне мы адзначаем юбілей славуных землякоў: кінааператара і рэжысёра, заслужанага дзеяча мастацтваў Беларусі Ізраіля Пікмана, народнага казачніка і лекара Фёдара Вергуна, графіка Пятра Дурчына, журналіста, заслужанага дзеяча культуры Андрэя Коласа, гісторыка Анатоля Сіроцкага, лётчыка марской авіяцыі, Героя Савец-

Юбіляры Мазыршчыны

Беларусі. Мазыр, гісторыя горада, род заняткаў мясцовых жыхароў, іх звычаі і строй, легенды і паданні – усё цікавіла пісьменніка. У артыкуле «Ма-

ганізаваў школу-камуна другой ступені. П. Раціцкі быў у першым яе выпуску, і яму, 18-гадоваму юнаку, прапанавалі застацца ў камуне настаўнікам. На працягу двух гадоў ён выкладаў біялогію, якой захапляўся з дзяцінства.

Пасля, у 1923 годзе, П. Раціцкі паступіў у Маскоўскі ўніверсітэт. Яшчэ студэнтам пачаў весці навуковую працу ў інстытуце эксперыментальнай біялогіі пад кіраўніцтвам выдатных вучоных таго часу – Н. Кальцова і С. Чацверыкова. Ва ўзросце 28 гадоў напісаў першы савецкі падручнік генетыкі для ВНУ, а ва ўзросце 36 гадоў абараніў дысертацыю, стаў доктарам біялагічных навук і прафесарам.

У 1960 годзе П. Раціцкага запрасілі ў Мінск загадваць кафедрай заалогіі пазваночных у Беларускай дзяржаўнай універсітэце. У наступныя гады ён шмат зрабіў для ўкаранення матэматычных метадаў у біялогію. У 1967 годзе П. Раціцкі – акадэмік Акадэміі навук БССР, з 1973-га – заслужаны дзеяч навукі БССР. У 1974 годзе за цыкл працаў па статыстычнай генетыцы быў удастоены Дзяржаўнай прэміі БССР. Гэтая ўзнагарода – вынік навуковага шляху працягласцю больш за паўстагоддзя.

Кола яго інтарэсаў было значна шырэй, чым генетыка. Гэта быў вучоны-эрудыт, чалавек вялікай культуры і сціпласці. Пётр Фаміч ведаў некалькі еўрапейскіх моваў, шмат перакладаў. Ён аўтар больш

200-і навуковых працаў. Заслугі П. Раціцкага перад навукай адзначаны ордэнам «Знак Пашаны», медалямі. Памёр акадэмік у 1977 годзе. Назва адной з вуліцаў пасёлка Крынічны і музей ў Крынічанскай сярэдняй школе носяць яго імя.

21 лістапада спаўняецца 105 гадоў з дня нараджэння акадэміка Міхаіла Яфрэмавіча Мацапуры – заснавальніка Інстытута механізацыі сельскай гаспадаркі Акадэміі навук БССР (цяпер – навукова-практычны цэнтр НАН Беларусі па механізацыі сельскай гаспадаркі).

Міхаіл Яфрэмавіч нарадзіўся ў вёсцы Барбароў Мазырскага раёна ў сям’і вясковага каваля ў 1908 годзе. Скончыў Ленінградскі інстытут механізацыі і электрыфікацыі

М. Мацапура

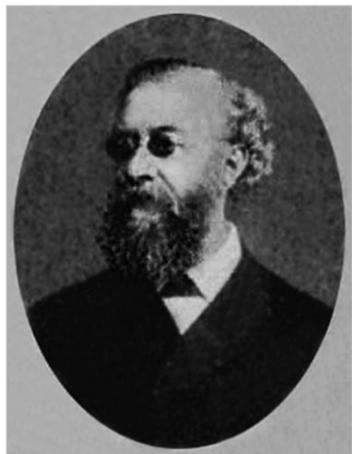
сельскай гаспадаркі ў 1932 годзе. Акадэмік М. Мацапура – сведка і актыўны ўдзельнік многіх падзеяў калектывізацыі, пачатку асваення балотаў і забалочаных зямель у БССР, якое набыло маштабны характар у 1970-х.

Міхаіл Яфрэмавіч працаваў над стварэннем машын для асушэння балотаў, асваення забалочаных зямель, машынаў для нарыхтоўкі торфу і тарфяных угнаенняў, нарыхтоўкі кармоў для жывёлагадоўлі, збірання бульбы і зернавых культураў ва ўмовах павышанай вільготнасці.

За сваю навуковую і грамадскую дзейнасць ён быў узнагароджаны двума ордэнамі Працоўнага Чырвонага Сцяга і ордэнам «Знак Пашаны». 31 кастрычніка 1971 года М. Мацапура пайшоў з жыцця.

З іншымі знакамітым людзьмі Мазыршчыны мы пазнаёмім чытачоў пазней.

Ніна ЦЮЛЕНЕВА,
бібліятэкар сектара
краязнаўства Мазырскай ЦРБ
імя А.С. Пушкіна

П. Шпілеўскі

кага Саюза Міхаіла Барысава, вядомых вучоных Пятра Раціцкага і Міхаіла Мацапуры. З Мазыршчынай непарыўна звязаныя і лёсы Эдуарда Пякарскага, Сяргея Паляяна, Мітрафана Доўнар-Запольскага, Міхаіла Фінберга, Пятра Захарава, Андрэя Федарэнкі, Івана Капыловіча, Уладзіміра Верамейчыка і іншых.

У гэтым годзе спаўняецца і 190 гадоў з дня нараджэння этнографа, пісьменніка, краязнаўцы, фалькларыста, даследчыка Мазырскага Палесся Паўла Шпілеўскага. 160 гадоў прайшло з таго часу, калі адбылося яго падарожжа па

А. Колас

зыршчына» ён пісаў: «...Які добры і прыгожы горад! ... Не дзіўна, што Мазыр апяваецца ў народных песнях і ў вершах мясцовых захопленых паэтаў».

Сёння больш падрабязна спынімся на біяграфіях П. Раціцкага і М. Мацапуры.

Пётр Фаміч Раціцкі нарадзіўся 15 жніўня 1903 года ў вёсцы Кустаўніца Мазырскага раёна. У 1913 годзе сям’я пераехала ў Мазыр, дзе Пётр вучыўся ў гімназіі. Затым быў праезд у Чэрыкаў, з якім звязаны важны этап жыцця будучага вучонага. У былым маёнтку Лемень непадалёк Чэрыкава ў 1920 годзе М. Лепяшынскі ар-

П. Раціцкі

Генеалагічны дэтэктыў

лася, яна ведае толькі па расказах маці. Уласна, кніга пра тое, як дзесяць гадоў Л. Бандарэнка шукала нават драбніцы звестак пра свайго бацьку. І, як кажуць, хто шукае – той заўсёды знаходзіць.

З самай першай старонкі аўтарка здолела зацікавіць чытачоў. У прадмове Людміла Дзмітрыеўна піша, што яе бацькі сустрэліся пад час Другой сусветнай вайны, але разам ім давалася пабыць нядоўга. Усё, што засталася ў дачкі – гэта некалькі лістоў, напісаных бацькам пад канец вайны, і старэнькі фотаздымак, дзе ён і маці побач.

Нагледзячы на тое, што часам кніга нагадвае своеасаблівы генеалагічны дэтэктыў, на пачатку яна стварае цяжкае ўражанне. Л. Бандарэнка даволі стрымана расказвае пра тое, як пачыналіся яе пошукі, як трапіла на радзіму бацькі – у вёску Злыгосцева Нова-Лялінскага раёна Свядлоўскай вобласці, як пісала запыты ў архівы ды іншыя ўстановы. На некаторыя запыты адказы Людміла Дзмітрыеўна так і не атрымала, іншыя прыйшлі позна – тых людзей, якія маглі б расказаць

ёй пра бацьку, ужо не было на свеце. Але былі ў яе і своеасаблівы перамогі – да прыкладу, Л. Бандарэнка знайшла дзвюх сваіх сяспер па бацьку і пазнаёмілася з іх сям’ямі.

Падрабязна і грунтоўна, з дэталямі (якія, дарэчы, могуць быць карыснымі тым, хто даследуе гісторыю сваёй сям’і ці толькі хоча зрабіць гэта) аўтарка расказвае, як адбываліся пошукі; і гэты шлях крок за крокам чытачы змо-

гуць прайсці разам з ёю. Дарэчы, разам з гісторыяй свайго бацькі Л. Бандарэнка шмат даведалася пра мясціны, з якімі было звязана яе жыццё, і досыць падрабязна распавяла пра гэта. Варта адзначыць, што кніга «В поісках моей родословной» – гэта не адныя толькі фактычныя звесткі і зусім не інструкцыя, як правільна працаваць з архіўнымі дакументамі. Людміла Дзмітрыеўна ўмела дадала да фактаў яшчэ і свае перажыванні – усё тое, што яна адчувала, калі паступова адсочвала жыццёвы шлях бацькі. Часам аўтарка перарывае расповед

уласнымі вершаванымі радкамі, дзеліцца сваімі думкамі. Нават проста за датамі, лічбамі, геаграфічнымі назвамі, якіх у кнізе нямала, добра бачная постаць аўтаркі, якая з сухаватых радкоў старых дакументаў паступова склала гісторыю жыцця аднаго чалавека.

На заканчэнне расповеду Л. Бандарэнка як бы для падсумавання сваіх дзесяцігадовых пошукаў склала пералік усіх устаноў, куды звярталася, шукаючы хоць нейкія звесткі пра бацьку. Спіс атрымаўся немалым – больш за восемдзесят назваў, і ён, як адзначае аўтарка, яшчэ няпоўны. І ўсё гэта – дзеля таго, каб даведацца пра жыццё толькі аднаго чалавека. Зрэшты, нават цяпер у Людмілы Дзмітрыеўны застаюцца пэўныя пытанні, а ў жыцці яе бацькі – белыя плямы. І гэта значыць, што пошукі яшчэ не скончаныя.

Кніга «В поісках моей родословной» не першая з напісаных Л. Бандарэнка. Ад 2005 года ў яе з’явілася з дзесяць зборнікаў вершаў, апошнія з якіх – «До последнего дыхания», «С надеждой и любовью», «Мои пути-дороги» – нават сваімі назвамі ўжо кажуць пра многае. Людміла Дзмітрыеўна піша вершы не толькі на рускай мове, але і па-ўкраінску ды па-беларуску. Невыпадкава, відаць, з’явіліся ў жанчыны такія вершаваныя радкі (па-ўкраінску):

Слов’янскі мові – дуже схожы,
А всі ми – сестры і брати...

Ніна КАЗЛЕНЯ

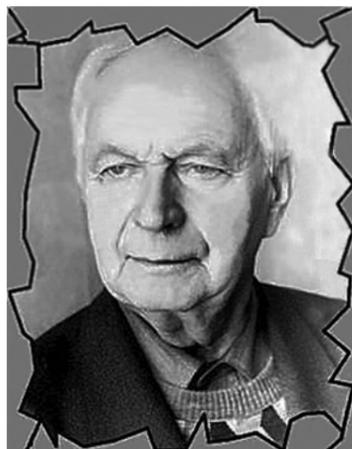
Кнігу Людмілы Бандарэнка «В поісках моей родословной» у рэдакцыю «Краязнаўчай газеты» прынесла сама аўтарка. Прынесла кнігу – і расказала крыху пра сябе, пра тое, што нарадзілася яна ва ўкраінскім Канатопе, але ўжо колькі гадоў жыве ў Беларусі, што піша вершы... А яшчэ – што амаль усё жыццё хацела даведацца больш пра свайго бацьку, якога, так скла-

«Ён заўсёды разам з намі, у нашай памяці жыве...»

Паўлу Махначу, жыхару вёскі Каменка, споўнілася 90 гадоў з дня нараджэння. Аднак яго даўно няма з намі. І няхай з той сумнай хвіліны прайшоў ужо не адзін год, былога настаўніка, аднавяскоўца, удзельніка Вялікай Айчыннай вайны, сябра літаратурнага аб'яднання «Нёманец» памятаюць многія.

17 сакавіка ў Ліцвянскай сельскай бібліятэцы прайшоў вечар памяці, прысвечаны 90-годдзю з дня нараджэння Паўла Іосіфавіча. На мерапрыемства завіталі людзі, каму пашчасціла быць знаёмымі з гэтым сумленным і шчырым чалавекам. Пра яго жыццёвы лёс вялі размову вядучыя

П. Махнач

бібліятэкар Наталля Сяліцкая і намеснік дырэктара школы па вучэбнай працы Іна Атрушкевіч. Змалку Павел палюбіў роднае матчына слова, якому пасля ні разу не здрадзіў. Атрымаўшы прафесію настаўніка беларускай мовы і літаратуры, прысвяціў жыццё навучанню дзяцей (больш як 40 гадоў працаваў у школах нашага раёна). Свой след у лёсе Паўла Іосіфавіча пакінула і вайна. За ўдзел у баявых здзеяннях ён быў узнагароджаны ордэнамі Айчыннай вайны I ступені і Славы III ступені.

У 1968 годзе ў сярэдняю школу былі аб'яднаныя Ліцвянская і Каменская сямігодкі. Павел Іосіфавіч быў

прызначаны сюды завучам. Працаваў шчыра і аддана. Успамінамі з тых далёкіх часоў падзялілася былая настаўніца гісторыі Антаніна Розіна, якая тады маладым спецыялістам толькі-толькі прыйшла працаваць.

— У мяне і сёння перад вачамі паўстае вобраз высокага ўпэўненага мужчыны. Павел Іосіфавіч заслугоўвае толькі цёплых слоў у свой адрас. Для мяне ён быў своеасаблівым анёлам-ахоўнікам, падтрымліваў у розных пачыненнях. Тады мы збіралі матэрыялы пра нашага земляка Пятра Глебку, што стала асновай для стварэння школьнага музея, пра духоўнае жыццё вёскі, — расказала Антаніна Яфімаўна.

Пасля выхаду на пенсію Павел Іосіфавіч працягваў працаваць настаўнікам. Потым па прапанове загадчыцы аддзела культуры Ганны Міхальчук узначаліў Каменскі сельскі клуб. За чатыры гады працы паказаў сябе выдатным арганізатарам, ператварыўшы клуб у месца масавага адпачынку. І заўсёды гэты чалавек быў у цэнтры ўсіх падзеяў, што адбываліся на тэрыторыі Ліцвянскага сельсавета. Здаецца, без яго ўдзелу не праходзіла ніводнае мерапрыемства. Пра гэта і многае іншае ён пасля пісаў у сваіх артыкулах, нататках і замалёўках, якія дру-

каваліся на старонках раённай газеты.

Пра цеснае супрацоўніцтва з «Чырвонай зоркай» і пра патэтычны дар П. Махнача расказаў рэдактар раённай газеты і кіраўнік літаб'яднання Віктар Сабалеўскі. Ён адзначыў, што Павел Іосіфавіч, наведваючыся ў райцэнтр, не мог абмінуць будынак рэдакцыі. Пастаянна прыносіў замалёўкі пра калгасных працаўнікоў, аднавяскоўцаў. Вельмі хваляўся за напісаных ім радкі, таму «шліфаваў» вершы «ўздоўж і ўпоперак». З цеплынёй пра былога сябра літаратурнага аб'яднання «Нёманец» казалі калегі па пярэ — Тамара Каляда і Валыціна Шытыка. Нават мне прыгадаўся адзін выпадак, я тады вучылася ў школе: сядзячы ў аўтобусе (мы вярталіся з чарговага пасяджэння «Нёманца»), Павел Іосіфавіч запытаў, няўжо ў школе не праходзяць мерапрыемствы, няўжо няма чым пахваліцца, тым больш, што такі цудоўны фізірук працуе з дзецьмі. Так, з лёгкай падачы П. Махнача на старонках «Чырвонкі» я пачала расказаць пра святы і будні ліцвянскіх школьнікаў.

П. Махнача ведалі ўсе жыхары сельсавета як добрага, чулага, разважлівага чалавека. Ён карыстаўся заслужаным аўтарытэтам сярод аднавяскоўцаў. Пра яго гаспадарскія здольнасці расказала судэдка і сяброўка Ганна Пушкарчук. Яна часта бывала ў яго ў гасцях. Паводле яе словаў, у Паўла Іосіфавіча можна было многаму навучыцца, і ў першую чаргу — жыццёвай мудрасці, спагадзе.

Не абышлася і без вершаў юбіляра. Іх прачыталі вучаніцы Ліцвянскай школы Алена Атраш, Валерыя Базялюк і Святлана Атраш.

Павел Іосіфавіч пражыў дастойнае жыццё. Заўсёды размаўляў і пісаў на беларускай мове. Яго вершы, напоўненыя лірычным настроем і мясцовым каларытам, гавораць самі за сябе. На жаль, яго творчасць не пабачыла свет асобнай кніжкы. Аднак з ёю можна пазнаёміцца, пагартаўшы калектыўныя зборнікі «Зямля мая, край маляўнічы», «Звіні, наднёманская ліра». Дырэктар Уздзенскай ЦБС Аксана Драчан выказала прапанову пры магчымасці перагледзець падшыўкі раённай газеты і выдаць асобнай, хай сабе і невялікай, кніжкы яго вершы.

Сёння, успамінаючы сустрачку з людзьмі, якія добрым словам узгадалі свайго калегу, земляка, аднадумца, у чарговы раз пераконваюся, што кожны чалавек — унікальны. Жыццё Паўла Іосіфавіча было складаным, няпростым, але шчаслівым, бо пра яго помняць сябры, яго душа жыве ў напісаных вершах, байках, артыкулах.

Вера ЛУКАШЭВІЧ
Фота аўтара

Літаратурны зарапад Касцюковіччыны

Касцюковіцкая зямля дала свету народнага паэта А. Куляшова, народнага пісьменніка І. Чыгрынава. За межамі роднай Беларусі вядомыя імёны Л. Левановіча, А. Письмянкова, В. Хомчанкі, А. Русецкага, М. Сяднёва. Добра вядомае і імя лесавода-пісьменніка М. Шаванды. З гонарам цэнтральная раённая бібліятэка носіць імя свайго знакамитага земляка Івана Чыгрынава, а дзіцячай раённай бібліятэцы прысвоенае імя паэта-земляка Алеся Письмянкова.

Адным з асноўных накірункаў працы бібліятэкар раёна з'яўляецца літаратурнае краязнаўства. У канцы сакавіка аддзел маркетынгу ЦРБ для бібліятэкараў раёна падрыхтаваў і правёў семінар «Літаратурнае краязнаўства

як адно з асноўных напрамкаў у краязнаўчай дзейнасці бібліятэк».

Семінар пачаўся з наведвання раённага краязнаўчага музея, дзе дырэктар гэтай установы С. Тыманюк правяла экскурсію па залах, пазнаёміла з экспазіцыяй «Літаратурная Касцюковіччына».

У чытальнай зале ЦРБ была разгорнутая выстаўка «Літаратурны зарапад Касцюковіччыны», дзе прадстаўленыя творы пісьменнікаў — выхадцаў з нашага краю. Асобныя раздзелы прысвечаны юбілярам 2013 года Л. Левановічу і М. Леўчанку. Шмат прадстаўлена кніг і з аўтаграфамі. Карысным для бібліятэкараў аказаўся і багаты метадычны матэрыял: буклеты, парады, сцэнарыі імпрэзаў.

У рамках семінара прэзентацыю «Прыгарніся да родных вытокаў» з вопыту працы народнага аматарскага аб'яднання «Літаратурная гасцеўня "Крынічка" цэнтральнай раённай бібліятэкі імя І. Чыгрынава» правяла яго кіраўнік Н. Дробышава. Яна таксама пазнаёміла прысутных з праграмай будучага другога абласнога свята паэзіі і аўтарскай песні «Письмянкоў луг».

Прэзентацыю метадычных парадаў «Урокі жыцця Аркадзя Куляшова» і прэзентацыю «Літаратурная Касцюковіччына» правяла бібліятэкар аддзела маркетынгу Л. Патапенка.

Т. КОРШУНАВА,
загадчык аддзела маркетынгу
Касцюковіцкай ЦРБ
імя І. Чыгрынава

В. Базялюк

Павел МАХНАЧ

Родныя мясціны

Хіба могуць хоць
з часам забыцца
Пралескі, бары, сенажаці,
Шматгалосыя рэчкі,
крыніцы...
Куст чаромхі і кветнік
пры хаце.
Не забыць птушак тых
перазваны,
Што вітаюць нас
сонечным ранкам,
І цяністыя стройныя клёны,
Што пасаджаны бацькам
ля ганка.

Вечна ў памяці дуб той
высокі,
Што маўкліва стаіць
ля дарогі...
Ён схвае ад летняе спёкі,
Верне сілы ў час
стомы-знямогі.

Зайжды помняцца тыя
бярозкі,
Што насталі ля помніка
ў рад...
Не забыць мне той лес,
што за вёскай,
І асенні ў садах
лістапад...

Выдатная музыка вялікай дынастыі

Апошні тыдзень сакавіка адзначыўся ў культурным жыцці Беларусі, Расіі і Літвы вялікім праектам «Музыка княжэскага роду Агінскіх» – музычным турне па маршруце Рэтавас–Вільня–Маладзечна–Мінск–Масква, які адбыўся ў рамках міжнароднай праграмы «Шляхамі паланезаў Агінскага». Праект арганізаваны Маладзечанскім мясцовым дабрачынным фондам «Спадчына М.К. Агінскага», які, жадаючы зрабіць свой унёсак у развіццё міжкультурнага дыялогу Беларусі, Расіі і Літвы, паставіў перад сабою задачы ўмацавання міжнародных культурных сувязяў, стварэння ўмоваў для самарэалізацыі маладых творчых людзей, папулярызацыі музычнай спадчыны роду Агінскіх. Уздзельнікамі праекта

сталі інструментальны квартэт Маладзечанскага дзяржаўнага музычнага каледжа імя М.К. Агінскага, студэнты Расійскай акадэміі музыкі імя Гнеціных (Масква) і Нацыянальнай школы мастацтваў імя М. Чурлэніса (Вільня). Выконваліся інструментальныя і вакальныя творы Міхала Клеафаса Агінскага, Караля Агінскага, Амеліі Агінскай-Залускай.

Канцэртны выклікалі вялікую цікавасць ва ўсіх гарадах, у тым ліку трох сталіцах: на іх прысутнічалі вядомыя музычныя дзеячы, прадстаўнікі адміністрацыяў гарадоў, кіраўнікі дыяспараў, дыпламатычнага корпуса, міністэрстваў культуры і замежных справаў.

Пасля канцэрта ў Мінску ў Доме-музеі Ваньковічаў намеснік міністра

культуры Тадэвуш Стружэцкі адзначыў: «*Мы адчуваем вялікую неабходнасць у падобных мерапрыемствах, якія аб'ядноўваюць людзей дзякуючы музыцы. Дадзенае турне – яшчэ адзін крок насустрач адно да аднаго ў развіцці нашых культурных кантактаў*».

На фасадзе будынка Маладзечанскага дзяржаўнага музычнага каледжа імя М.К. Агінскага напісаныя словы Іосіфа Бродскага «*І бацьчы Бог, ёсць музыка над намі...*». Сімвалічна, што завяршыўся праект у

дні, калі ўсе людзі адзначаюць адно з самых вялікіх святаў – Вялікдзень. Дзякуй Богу за тое, што ён падарыў свету вялікі княжацкі род Агінскіх, дзякуй кампазітарам – стваральнікам унікальных музычных твораў, дзякуй выканаўцам за асалоду, атрыманую ад выдатнай музыкі.

Павел САПОЦЬКА,
фота аўтара

Развіццё краязнаўчага руху ў 1865–1917 гг.

У 1916 г. у Мінску ўзніклі грамадскія арганізацыі, галоўнай мэтай якіх была ахова помнікаў. У складаных ваенных умовах грамадзяне аб'ядналіся для зберажэння рэгіянальных гісторыка-культурных каштоўнасцяў. Спачатку таварыства аховы помнікаў узнікла пры адзеле Мінскага таварыства дапамогі ахвярам (пацярпелым ад) вайны. Адначасова быў створаны аддзел аховы помнікаў мастацтва і культуры пры цэнтральным грамадзянскім камітэце. Вядомыя і паважаныя мінчане, якія ў даваенны перыяд рупліва збіралі і вывучалі гісторыка-культурную спадчыну, сталі арганізатарамі гэтых таварыстваў. Сярод іх былі М. Чапская, Ю. Чапскі, А. Хжанюцкі, Ю. Вейсенгоф, Г. Венсейгоф, І. Віткевіч, С. Дангель. Старшынёй стаў Станіслаў Трэпка. У студзені 1918 г. аддзел быў ператвораны ў філію Варшаўскага таварыства аховы помнікаў старажытнасці. Галоўнымі мэтамі гэтай арганізацыі былі інвентарызацыя і выратаванне каштоўных помнікаў, якія знаходзіліся на абшарах Мінскай, Віленскай і Віцебскай губерняў. Функцыянавалі некалькі аддзелаў, у т.л. бібліятэчна-гістарычны, секцыя старога Мінска. Збіраліся старадрукі, гістарычныя дакументы, прымаляны на дэпазітарнае захоўванне карціны знакамітых айчынных і замежных мастакоў, складаліся бібліяграфічныя паказальнікі па гісторыка-культурнай тэматыцы. Філія арганізавала 50 экспедыцыяў у памешчыцкія сядзібы, у выніку якіх было дастаўлена 600 скрынак, дзе налічвалася 36 прадметаў. Арганізавалі ў Мінску дзве выстаўкі твораў мастац-

тва, праводзілі публічныя чытанні, выпусцілі серыю паштовак. Многія прадметы пазней трапілі ў польскія музеі і бібліятэкі.

Індывідуальная збіральніцкая і даследчая праца, праца ў грамадскіх краязнаўчых арганізацыях у гэты перыяд дапоўнілася новымі формамі ўзаемадзейнення краязнаўцаў, сярод якіх былі выстаўкі і з'езды.

На Усерасійскай этнаграфічнай выстаўцы, прысвечанай славянскаму з'езду, што праходзіў у Маскве ў маі 1867 г., з Беларусі былі прадстаўлены 6 фігур сялянцаў за рознымі заняткамі: пчалар, рыбак і іншыя, макеты прыладаў працы, прадметы адзення і інш. Асабліва важнай падзеяй для беларускіх краязнаўцаў стаў 9-ы археалагічны з'езд, які прайшоў летам 1893 г. у Вільні і прысвячаўся Паўночна-Заходняму краю. Спецыяльна прызначаны папярэдні камітэт у Маскве (1891) выпрацаваў пытанні, на якія з'езд належаў атрымаць адказы. Ад прыватных асобаў і ўстановаў у Віленскае аддзяленне камітэта паступіла больш за 900 адказаў. У некаторых з іх змяшчаліся каштоўныя факты і звесткі. На іх падставе скарбнік Віленскага музея Ф. Пакроўскі склаў археалагічную карту Віленскай губерні. З грунтоўнымі дакладамі на з'ездзе выступілі многія беларускія краязнаўцы: аб курганных раскопках у Мінскай губерні – В. Завітневіч, у Віленскай – Ф. Пакроўскі, у Магілёўскай – М. Фурсаў, у Барысаўскім павеце – М. Авенарыус, па старажытнай архітэктурцы цэркваў Святой Сафіі і Спаса-Ефрасіннеўскай у Полацку і віцебскай Дабравешчанна –

А. Паўлінаў і інш. Быў выдадзены зборнік навуковых працаў, у якім разам з навуковымі артыкуламі былі і краязнаўчыя бібліяграфічныя паказальнікі археалагічнай тэматыкі.

Адной з найбольш уплывовых грамадскіх арганізацыяў, у працы якой удзельнічалі многія беларускія краязнаўцы, было Варшаўскае краязнаўчае таварыства.

Краязнаўчыя гістарычныя і фальклорна-этнаграфічныя матэрыялы ў гэты перыяд выкарыстоўваліся для падтрымкі або абвяснення дзяржаўных ідэалагем, служылі фармаванню беларускай нацыянальнай ідэі і нацыянальнага руху. Некаторыя расійскія даследчыкі беларускіх рэгіёнаў пры апрацоўцы і тлумачэнні матэрыялу зыходзілі з ідэалогіі заходнерузізма, напрыклад, Максімаў. Больш беражліва ставіліся да захавання аўтэнтчных рысаў беларускага фальклору польскія вучоныя. Напрыклад, Ота Кольберг (1814–1890) – аўтар шматтомнай працы «Народ. Яго звычаі, лад жыцця, мова, паданні, прыказкі, абрады, забавы, забабы, музыка і танцы» падаў матэрыялы з розных рэгіёнаў Беларусі. Ва ўмовах нацыянальна-культурнага прыгнёту друкаваць краязнаўчыя працы магчыма было на рускай ці на польскай мовах. Толькі падзеі рэвалюцыі 1905 г. спрыялі з'яўленню друкаваных краязнаўчых матэрыялаў на беларускай мове.

Істотны ўклад у даследаванне беларускіх рэгіёнаў унеслі дзяржаўныя арганізацыі і ўстановы. Менавіта да гэтага перыяду адносяцца найважнейшыя дасягненні ў краязнаўчай дзейнасці губернскіх статыстычных камітэтаў, рэгіянальных архіваў, школ, афіцыйнага перыядычнага друку. На жаль, у Беларусі ўжо не было ВНУ, і ў складзе суб'ектаў краязнаўства не было краязнаўцаў, прафесійных вучоных.

Губернскія статкамітэты ў гэты перыяд набылі значэнне своеасаблівых цэнтраў краязнаўчага руху. Такой думкі прытрымліваюцца сучасныя гісторыкі, напрыклад, Г. Кісялёў. У гэтых установах працавалі такія выдатныя краязнаўцы, як А. Кіркор, А. Семянтоўскі, А. Сапуноў. Губернскія статка-

мітэты разгарнулі дзейнасць па зборы статыстычных звестак, публікацыі статыстычных і даведаных матэрыялаў. Гэта «Памятныя кніжкі», агляды губерняў, даведнікі. Так, мінскі губернскі статыстычны камітэт да 1917 г. падрыхтаваў 53 выпускі памятных кніг, 36 аглядаў Мінскай губерні, штогод выдаваў справаздачы аб дзейнасці Мінскага губернскага статкамітэта (1887 – 1915), спісы землеўладальнікаў і спісы населеных месцаў губерні, манаграфічныя краязнаўчыя працы.

Для «Памятных кніжак» характэрнае багацце фактаграфічнай інфармацыі, зручна структураванай па раздзелах, прысвечаных сферам грамадскага жыцця. Напрыклад, вытрымка з «Памятны кніжкі Мінскай губерні на 1874 год» са звесткамі аб святарах розных канфесіяў на Случчыне: «Случские конфессии. Протестанское. Супер интендант Белорусского округа, пастор Фелициян Михайлович Ванновский, настоятель Случского прихода, вице-супер-интендант, пастор Юлиан Францевич Бергель имеет наперстный крест и медаль в память войны 1853 – 1856 г., в должности с 27 января 1867. Иудейское. Случцкий казённый общественный раввин, Залман Вульфович Шапиро. В должности с 1 ноября 1860. Магометанское. Мулла Осмоловской соборной мечети, имам Якуб Степанович Якубовский. В должности с 1 апреля 1861. Хатыб Ляховичской мечети Иосиф Авраамович Якубовский. В должности с 1 января 1868.» і інш. Высокая інфармацыйная шчыльнасць «Памятных кніг» зрабілі іх да сённяшняга часу важнымі крыніцамі вывучэння рэгіянальнай гісторыі.

Агляды губерняў выходзілі цягам амаль 30-і гадоў (з 1880-х да пачатку Першай сусветнай вайны).

Яшчэ адным важным суб'ектам сярод дзяржаўных устаноў, якія ўдзельнічалі ў краязнаўчай дзейнасці, былі Цэнтральныя архівы старажытных актаў. Віленскі архіў старажытных актаў (1852–1915) быў падначалены куратару Віленскай вучэбнай ак-

ругі; Віцебскі (1852–1902) – генерал-губернатару смаленскаму, віцебскаму і магілёўскаму. Архіў у Вільні змяшчаў актывыя дакументы з усяго абшара ВКЛ: акты цэнтральных і рэгіянальных органаў улады, у т.л. Галоўнага Літоўскага трыбунала, гродскіх і земскіх судоў, архівы гарадоў. У сярэдзіне XIX ст. фонды Віленскага архіва складалі 17 439 адзінак, у 1903 г. – да 30 000 актывых кніг і звязкаў. З найбольшай паўнатаю былі адлюстраваныя дакументы, прысвечаныя сучаснай Гродзеншчыне і Міншчыне. Пасля Першай сусветнай вайны і эвакуацыі фондаў палова іх была страчана. У Віцебскім архіве зберагаліся дакументы з віцебскіх і магілёўскіх земляў ВКЛ. Пасля закрыцця гэтага архіва ў 1902 г. яго фонды былі перавезеныя ў Віленскі архіў.

Кадровы склад архіваў быў невялікім, а метадалогія археаграфічных даследаванняў тады яшчэ знаходзілася ў пачатковай стадыі развіцця. Аднак супрацоўнікі архіваў унеслі важкі ўклад у публікацыю дакументаў перыяду ВКЛ, прысвечаных беларускім рэгіёнам і населеным пунктам. У другой палове XIX ст. архівы пачалі выпускаць зборнікі актывых дакументаў.

Віленскі цэнтральны архіў здзейсніў шэраг выданняў, якія адлюстроўвалі яго зборы. Сярод найважнейшых – «Опись документов Виленского центрального архива древних актовых книг» (10 выпускаў, 1901–1913). У выданне ўвайшла вялікая колькасць дакументаў, прысвечаных беларускім рэгіёнам, напрыклад, выпуск 10-ы «Акты Брестского гродского суда за 1575–1715 годы».

Віцебскі цэнтральны архіў апублікаваў «Историко-юридические материалы, извлечённые из архивных книг губерний: Виленской и Могилёвской, хранящихся в Центральном архиве в Витебске и изданных под редакцией архивариуса сего архива Сазонова» (32 кнігі, 1871–1906).

Валыціна САІТАВА

(Працяг будзе)

Жарт тыдня ад Каласка і Калінкі

– Добры дзень, кума!
– Я ў Каленкавічах була.
– Што, аглухла, кума?
– Хацела купіць рыбы,
купіла парася.
– Бувай здарова, кума.
– Сто рублёў аддала...
Аўцюковец, які расказаў мне пра глухую куму,
дадаў ад сябе:
– Калі не будзем, каласок, чуць адзін аднаго –
згінем...

Алесь МАКРАЦОЎ

Парцэлы

***
Палатно
гісторыі...
на круглым
падрамніку...
***
Узоры
мастацтва:
нацыянальныя
дзяржавы...
***
Стары Быхаў...
Мінулае
цэліць у сэрца
з руінаў
замка Сапегаў...
***
Цяжасці
перакладу...
з моваў
пакаленняў...
***
Крэйда...
якою Бог
твой лёс
дамалюе...
***
Вёска,
нібы квактуха:
склікала
землякоў...
***
Родныя краскі –
праводзяць
да лесу...
І сустракаюць!..

Дзеці на кухні

Пачынаючы з таго моманту, як дзіця пачынае хадзіць, яно можа сустрэцца з рознымі небяспечнымі сітуацыямі. А самым небяспечным месцам для малых з'яўляецца кухня. Выконваючы ніжэй прыведзеныя парады, вы здолееце зберагчы сваіх дзяцей:

- рондалі на пліце мусяць быць растаўленыя такім чынам, каб самыя вялікія з іх знаходзіліся далей ад краю пліты;
- уважліва сачыце за працэсам закіпання, не дазваляйце вадкасцям выплюхвацца з рондаляў – могуць заліць агонь канфорак, а тлустыя вадкасці (напрыклад, алей), наадварот, могуць самі ўспыхваць;
- так як дзеці любяць гуляцца з газавымі выключальнікамі, падача газу да пліты мусяць быць адключаная, калі яна не выкарыстоўваецца па назначэнні. Патлумачце дзецям, чаму нельга гуляць з выключальнікамі пліты;
- хімікаты таксама ўяўляюць патэнцыйную небяспеку для дзяцей: неабходна ведаць узровень іх таксічнасці і выбіраць найменш шкодныя. Гэтыя рэчывы мусяць быць сабраныя і замкнутыя ў недасягальным для дзяцей месцы;
- фарба, шкіпінар, бензін, тэхнічны алей і інш. мусяць захоўвацца ў спецыяльных замкнутых шафах;
- пэўныя меры бяспекі неабходна прымаць і для захоўвання сродкаў супраць пацукоў, насякомых, грыбоў, пустазелля і інш.;
- непатрэбныя прадметы мусяць быць прыбранымі з кухні: на ніжніх паліцах, калі яны не замкнутыя, можна пакінуць толькі прадметы, бяспечныя для дзіцяці;
- не пакідайце ў разетках вілкі электрапрыбораў;
- патлумачце дзіцяці элементарныя правілы пажарнай бяспекі, раскажыце пра дзеянні ў выніку надзвычайнай сітуацыі.

Вольга ЦЫНКЕВІЧ,
інспектар ЦРАНС г. Мінска

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

«**М**ІНСКАЯ СТАРИНА» – зборнік дакументаў, артыкулаў і дакладаў па гісторыі, этнаграфіі і археалогіі Беларусі. Выдадзены ў 1909–1913 гг. у 4 выпусках Мінскім царкоўным гісторыка-археалагічным камітэтам. Большасць матэрыялаў прысвечана гісторыі праваслаўнай царквы і духавенства. У зборніку змешчаныя таксама дадзеныя пра сацыяльна-эканамічнае развіццё Мінскай губерні, песні, казкі, паданні беларускага народа, паведамленні пра вынікі археалагічных раскопак. У вып. 4 «Трайчанскі архіў» апісанне дакументаў (з 1517 да 1747 гг.) архіва слудкага Траецкага манастыра, дзе ёсць звесткі пра побыт насельніцтва Случчыны, пра слудкія праваслаўныя брацтвы.

МІНСКІ АБЛАСНЫ КРАЯЗНАЎЧЫ МУЗЕЙ – заснаваны ў Маладзечне 8 ліпеня 1959 г. як Маладзечанскі абласны краязнаўчы музей, з 1960 г. – сучасная назва. Адкрыты 26 красавіка 1964 г.

Мае 7 экспазіцыйных залаў, болей за 46 000 адзінак захоўвання асноўнага

фонду, навукова-дапаможны – 28 000 адзінак. У фондзе музея 35 калекцыяў, самыя буйныя з якіх археалагічная і «Скарбы». Першая ўключае звыш 12 000 знаходак з раскопак на тэрыторыі Міншчыны. У другой – звыш 9 000 адзінак захоўвання, у т.л. 14 скарбаў манетаў IX – пач. XX ст. Захоўваецца таксама залататканы слудкі пояс XVIII ст. (фрагмент), старадрукі 1646–1789 гг. (Кельн,

Мінскі абласны краязнаўчы музей
(фрагмент экспазіцыі)

Нясвіж, Вільня, Варшава, Масква), рукапісныя дакументы XVII ст. на старабеларускай мове, абразы канца XIX – пач. XX стст., матэрыялы пра грамадска-палітычнае жыццё Заходняй Беларусі (1920–1939). Сабраныя калекцыі прыладаў працы і сялянскага побыту XIX–XX стст., народнага строю, ткацтва, івянецкай і радашковіцкай керамікі, барысаўскага крыштала, працы народных майстроў (разбяр па дрэве А. Пупко, саломапляценне П. Гатоўкі, выцінанка Е. Чарвонцавай, лялькі ў народных строях В. Чарвонцавай, Маладзечанскай фабрыкі мастацкіх вырабаў Беларускага фонду культуры). Сярод графічных і жывапісных працаў – творы Л. Асецкага, Ю. Герасіменкі, Л. Дударэнкі, А. Кашкурэвіча, М. Купавы, А. Лось, К. Харашэвіча, В. Шаранговіча і інш.

Музей праводзіць выстаўкі, лекцыі, заняткі, навукова-практычныя семінары па асноўных напрамках музейнай дзейнасці.

МІНСКІ ЦАРКОЎНА-АРХЕАЛАГІЧНЫ МУЗЕЙ – створаны ў 1908 г. пры Мінскім царкоўным гісторыка-археалагічным камітэце. Меў 1 363 экспанаты, сярод іх рэчы рэлігійнага характару, этнаграфічныя матэрыялы,

Будынак Мінскага царкоўна-археалагічнага музея

тэксты песень, паданняў і казак, манеты, рукапісныя кнігі, каля 1 900 тамоў кніг і інш. Зберагаўся архіў слудкага Траецкага манастыра. У пачатку Першай сусветнай вайны экспанаты вывезены ў Разань, у 1922 г. вернутыя ў Мінск і перададзеныя ў Беларускі дзяржаўны музей. Некаторыя рэчы, у т.л. рукапісы, захоўваюцца ў Нацыянальным гістарычным музеі Беларусі.